

De Amelander walvisvaart

Om een beeld van de Amelander walvisvaart te geven, heeft de auteur gemeend deze arctische vaart te moeten bezien als een deel van de Nederlandse arctische vaart. Het eerste hoofdstuk wordt daarom besteed aan de geschiedenis van de oude Nederlandse walvisvaart, geplaatst in het totaal van wat er over de geschiedenis van de walvisvaart bekend is.

Met de beschrijving van deze geschiedenis treft men echter geen antwoord aan op de vraag waarom nu juist de Amelanders voor de walvisvaart kozen. De literatuur geeft hier geen duidelijk antwoord op. Hoogstens wordt een aanwijzing gegeven als het ontstaan van de walvisvaart op de Duitse eilanden als Föhr en Sylt wordt beschreven.

De koopvaardij speelde ook een rol bij het ontstaan van de Amelander walvisvaart. De eerste Amelander walvisvaarders zijn zeer waarschijnlijk begonnen als ruilhandelaren. Daarom is aandacht besteed aan de Terschellinger ruilhandelaren waar meer van bekend is gebleven en die tevens de directe oorzaak van de Amelander walvisvaart waren.

Ook worden herinneringen aan het tijdperk van de Amelander walvisvaart opgehaald en daarbij wordt zo nu en dan geconstateerd dat er, zelfs op Ameland, nog wel enige misverstanden bestaan met betrekking tot de walvisvaart. Omdat veel literatuur aangeeft hoe het walvisjachtbedrijf en het vangen zelf werd uitgeoefend is dat onderdeel niet in dit werkstuk opgenomen.

De acht bijlagen dienen om de tekst van de vier hoofdstukken te ondersteunen en tevens om enkele bijzonderheden, die niet direct in het kader van het onderwerp passen, toch te kunnen opnemen.

M.G. Straatsma: De Amelander walvisvaart. Scriptie, 66 bladzijden, veel illustraties, 8 bijlagen (1984). Uitg. Stichting 'De Ouwe Pölle', Herenweg 1, 9161 AM Hollum, 05191 - 4477, rekeningnummer 30.20.01.409 van de Rabobank Ameland. Prijs f 6,75 (inclusief f 1,75 verzendkosten).

Ter gelegenheid van een expositie van de Stichting 'De Ouwe Pölle', Ameland is door het bestuur van de stichting ook een boekje uitgegeven getiteld '*Visserij op Ameland*' dat samengesteld werd door O. Straatsma te Ballum. De expositie was vooral gericht op de bevolkingsgroep in Hollum, die zich beroepsmatig met de visserij bezighield. De zeevaart bracht een grote bron van inkomsten met zich mee. Enige historische aspecten worden in het boekje aangeduid. Interessant zijn ook de gegevens over de visserij in oorlogstijd. De bedreiging van de Engelse kapers worden behandeld en de gevolgen van de Franse bezetting.

Het boekje bevat 75 bladzijden en eveneens verkrijgbaar voor f 9,- (inclusief f 2,50 verzendkosten) door storting op bovenvermeld rekeningnummer. De boekjes zijn ook verkrijgbaar bij het Sorgdragermuseum, Herenweg 1, 9161 AM Hollum, Ameland, 05191 - 4477.

Dagboek eener reize ter walvisch- en robbenvangst gedaan in de jaren 1777 en 1778

Dit boekje dat in 1818 werd uitgegeven is op Ameland (waar de auteur woonde) in

facsimile uitgegeven. Het verhaal speelt zich af aan de kusten van Groenland, Davidsstraat en Spitsbergen. Het beschrijft de gevaren en de reddingsmiddelen op zo'n tocht. Het dagboek bevat voornamelijk een aaneenschakeling van ongelukken en de daarmee gepaard gaande ontberingen die bij de walvis- en zeehondenvangst behoren. Bovendien komen er beschrijvingen in voor over het leven van de Eskimo's in die tijd. Een zeer interessant geschriftje dat de lezer echter weinig over de eigenlijke vangst van walvissen en zeehonden vertelt.

Hidde Dirks Kat: Dagboek eener reize ter walvisch- en robbenvangst gedaan in de jaren 1777 en 1778. 76 bladzijden, 1 kaart als bijlage (1818). Uitg. Wed. A. Loosjes Pz., Haarlem. Te bestellen bij de Stichting De Ouwe Pölle, per adres postbus 22, 9160 AA Hollum, Ameland. Prijs f 7,-. Verkrijgbaar door overmaking van f 10,- (inclusief portokosten) op rekeningnummer 30.20.01.409 van Rabobank Ameland, ten gunste van Stichting 'De Ouwe Pölle', onder vermelding van het gewenste.

Dassen, verzuring en regenwormen (*Meles meles*)

Is het mogelijk dat de zure regen uiteindelijk ook de Das de nek omdraait? De Biologiewinkel van de Rijksuniversiteit Groningen heeft dit probleem, op verzoek van de vereniging Das en Boom, onderzocht en wel door een literatuurstudie over de effecten van verzuring op Regenwormen en eventuele gevolgen daarvan voor de Nederlandse Das.

Behalve voor Dassen zijn Regenwormen belangrijke prooidieren voor een reeks predato-

boekbesprekingen

ren, waaronder Vossen, Wezels en weidevogels. In verzuring gevoelig natuurgebied komen Regenwormen niet in hoge dichtheden voor en zijn de predatoren aangewezen op grasland. Om landbouwkundige redenen wordt dit regelmatig bekaakt. Echter, óók de soortensamenstelling is voor predatoren van belang. Het effect van drijfmest hierop blijkt onvoldoende onderzocht. Ammoniak en zwavelwaterstof uit drijfmest zijn dodelijk voor wormen die er mee in aanraking komen. De voor predatoren belangrijke oppervlakkig levende soorten zijn vermoedelijk kwetsbaarder dan ondergrondse soorten. In dassenrijk gebied vinden Dassen hun voedsel binnen enkele honderden meters van de burcht.

Nederlandse Dassen kunnen zijn gebaat bij grasland in de onmiddellijke omgeving van de burcht, waarbij het beheer gericht is op hoge dichtheden van voor Dassen aantrekkelijke soorten Regenwormen. Dit zou ook het aantal verkeersslachtoffers kunnen verminderen.

■ Maureen Butter: Dassen, verzuring en regenwormen. Litteratuuronderzoek naar de effecten van verzuring op regenwormen en de gevolgen daarvan voor de Nederlandse dassen. 43 bladzijden, 11 figuren, 2 tabellen (1990). ISBN 90-367-0228-3. Rapport nummer 28. Uitg. Biologiewinkel, Rijksuniversiteit Groningen, postbus 14, 9750 AA Haren, 050-632 385. Prijs f 7,50 (inclusief porto). Betaling na ontvangst.

De Fret als gezelschapsdier

(*Mustela putorius furo*)

De Fret is reeds lang huisdier. Vooral bij jagers is deze kleine marterachtige goed bekend.

De laatste jaren ontstaat meer aandacht voor het houden van Fretten als gezelschapsdier. Ten behoeve van juist deze groep dierenliefhebbers is onlangs een boekje uitgebracht. In een tiental hoofdstukken worden zaken behandeld zoals het nut van de Fret voor de mens, de Fret als gezelschapsdier, de huisvesting, voortplanting enzovoort. Het inrichten van een geschikte frettenverblijfplaats is een belangrijk hoofdstukje alsmede dat wat over de zorg voor de gezondheid van deze dieren wordt gezegd. Opvallend is bovendien dat de auteur een pleidooi houdt om mee te doen aan de bescherming van de uiterst bedreigde Zwartvoetbunzing. De tips kunnen bijdragen tot een betere verzorging van deze dieren. Heel wat Fretten leven immers bij de mensen in frettonvriendelijke omstandigheden. Een boekje dat door iedereen die met Fretten te maken krijgt zeker zou moeten worden geraadpleegd.

Pieter Bosman: De Fret als gezelschapsdier, 79 bladzijden, foto's in kleur en zwartwit, figuren en tips en literatuuropgave (1991). Reaal Uitgevers, postbus 376, 2160 AJ Lisse. ISBN 90 5266 0492 Nugi 410. Prijs f 16,90.

Biotopverbetering in der Landwirtschaft am Beispiel des Feldhasen (*Lepus europaeus*)

Als bijlage van Naturschutzforum 1, 1990 is in de Bondsrepubliek een interessante, goed geïllustreerde brochure verschenen over de biotoopverbetering ten behoeve van de Haas. De auteurs gaan uitvoerig in op de behoefte aan levensruimte van de Haas, landschapsstructuur, het

weer, agrarische invloeden, de invloeden van populatieregulatie en uiteraard ook op de maatregelen die nodig zijn ten behoeve van habitatverbetering.

Pierre Maréchal Spáth, V. et al: Biotopverbesserung in der Landwirtschaft am Beispiel der Feldhasen (*Lepus europaeus* Pallas). Beihefte zum Naturschutzforum 1, 1990. Geïllustreerd met kleurenfoto's en figuren, 59 bladzijden en een uitgebreide literatuuropgave over Hazen. Verkrijgbaar bij Institut für Landschaftsökologie und Naturschutz Fachbereich Waldökologie, Sandbachstrasse 2, D-7580 Bühl-Vimbuch, BRD. ISSN 0953 - 4913. Prijs: DM 12,50 (inclusief verzendkosten).

Die Wildkatze (*Felis silvestris*)

Er is haast geen vergelijkend voorbeeld, waar een roofdier door onwetendheid en gerichte onjuiste informatie zó constant werd vervolgd, als met de Wilde Kat is gebeurd. De grondslag van die verkeerde instelling gaat vermoedelijk tot in de tijd van vóór Christus terug.

De grote vernietigingsacties en de geweldige verstoring van hun leefgebieden hebben de Wilde Kat reeds in het begin van deze eeuw tot een sterk bedreigde zoogdiersoort gemaakt die op het punt van uitsterven staat. Nog net op tijd hebben gewetensvolle jagers er voor gezorgd dat ze beschermd zijn geworden. Daar hebben wij het aan te danken dat de Wilde Kat zich in sommige delen van Duitsland weer iets heeft uitgebreid. Mede door de nachtelijke levenswijze van de Wilde Kat was er zo'n twintig jaar geleden over de biologie van deze ongewone diersoort relatief slechts weinig bekend. De

laatste jaren zijn in verschillende Europese landen een groot aantal wetenschappelijke artikelen over het dier verschenen. In deze monografie worden de resultaten van verschillende onderzoeken op een rijtje gezet met daarbij nieuwe onderzoeksgegevens van de auteur. Er komt zeer duidelijk uit naar voren dat wij verplicht zijn de Wilde Kat als geïntegreerd deel van de ecosystemen te behouden.

Rudolf Piechocki: *Die Wildkatze*. 232 bladzijden, 98 afbeeldingen, 26 tabellen, 3 kleurenfoto's (1990). Die Neue Brehm-Bücherei no. 189. Uitg. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt. Prijs DM 30,50.

Bat Support Fund for Eastern Europe (Chiroptera)

In 1987 werd in Londen besloten een hulpfonds, het Bat Support Fund for Eastern Europe (BSFFEE), op te richten om beroeps- en amateurvleermuisonderzoekers in Oost-Europa te voorzien van het voor hun onderzoek noodzakelijke basismateriaal, zoals vleermuisdetectoren, halogeenvlampen, netten, balansen en vakliteratuur. Gebleken was, dat dergelijke materialen in Oost-Europese landen niet of nauwelijks konden worden aangeschaft, omdat deze met (niet beschikbare) harde westerse valuta moesten worden betaald.

De recente omwentelingen in Oost-Europa hebben hierin geen verandering gebracht. Een comité, bestaande uit prof. dr. I. Ahlén (Zweden), dr. H.J. Baagoe (Denemarken), P.H.C. Lina (Nederland), prof. dr. G. Neuweiler (Duitsland) en prof. dr. P.A. Racey (Groot-Brittannië),

heeft op zich genomen om gelden voor het fonds te verwerven en zal dit fonds ook beheren. Het fonds zal geen financiële reserves opbouwen, maar zal, zodra er voldoende geld beschikbaar is gekomen, dit onmiddellijk aanwenden voor het verstrekken van de benodigde onderzoeksmaterialen. Sinds de oprichting van het fonds heeft het BSFFEE-comité aan circa dertig Oost-Europese vleermuisonderzoekers en vleermuiswerkgroepen steun kunnen verlenen. Helaas kan een aantal verzoeken om steun wegens onvoldoende geldmiddelen (nog) niet worden gehonoreerd. Ondanks het gebrek aan het noodzakelijke onderzoeksmateriaal, spelen verschillende Oost-Europese landen een belangrijke rol in het vleermuisonderzoek.

In 1990 verscheen in Tsjechoslowakije het boek *European Bat Research 1987*. Deze uitgave bevat de verhandelingen van de 4th European Bat Research Conference (gehouden te Praag in 1987), bestaande uit 81 artikelen en tientallen samenvattingen van de resultaten van recent vleermuisonderzoek in Europa en aangrenzende gebieden. De normale prijs van deze uitgave van meer dan 700 bladzijden is f 103,50, exclusief f 15,- bankkosten. Uitsluitend bij het BSFFEE kan dit boek worden verkregen tegen de gereduceerde prijs van f 60,- (excl. f 7,- verzendkosten voor Nederland, België en Luxemburg. Voor verzending naar andere landen bedragen deze kosten f 11,-).

Eerder, in 1968, werd in Tsjechoslowakije de 1st International Bat Conference gehouden. De verhandelingen van deze conferentie werden gepu-

bliceerd in een speciaal nummer van het tijdschrift 'Lynx'. Een deel van de artikelen heeft betrekking op vleermuisonderzoek in Nederland. Het BSFFEE heeft de hand weten te leggen op de laatste exemplaren van deze uitgave. De prijs bedraagt f 22,50 (excl. f 5,50 verzendkosten voor alle landen).

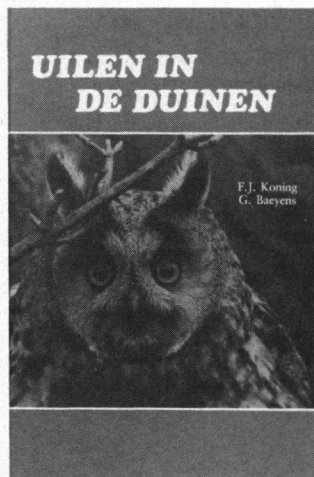
Bij het tegelijkertijd bestellen van beide uitgaven vervallen de verzendkosten voor het nummer van 'Lynx'.

Beide uitgaven kunnen worden besteld door overschrijving van het daarvoor verschuldigde bedrag op postbankrekening 53.25.724, ten name van de Stichting Vleermuis-Onderzoek, Wageningen. Betalingen buiten Nederland kunnen uitsluitend worden gedaan per postwissel ten name van de Stichting Vleermuis-Onderzoek, postbus 8080, 6700 DD Wageningen, Nederland. Ook giften voor het BSFFEE zijn van harte welkom. De Stichting Vleermuis-Onderzoek zal er zorg voor dragen dat alle bestellingen en giften zo spoedig mogelijk bij het BSFFEE terecht komen.

Bat Research Foundation, Bat Support Funds, E. de Boer, Van Rijkstraat 13, 2331 HH Leiden.

Uilen in de duinen

Dit boek over uilen behandelt niet alleen de uilsoorten die in onze duinen (Amsterdamse Waterleidingduinen) voorkomen, maar ook bevat het veel gegevens over hun prooi die voor een belangrijk deel uit muizen bestaat. Van sommige uilen werd vijf tot tien jaar lang de voedselopname gevolgd door elk broedseizoen de braakballen van de uilen te verzamelen. Voor diegenen

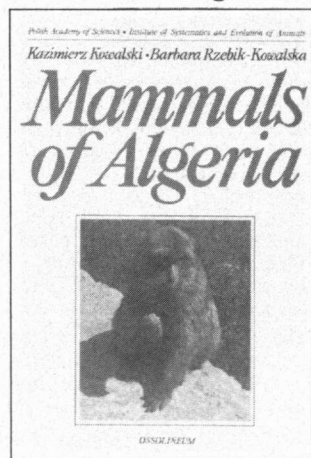

die in maten en aantallen zijn geïnteresseerd, bevatten de tabellen en figuren een waardevolle illustratie van de geformuleerde beweringen betreffende uilen, andere vogelsoorten en muizen. Het boek is meer een verslag van een populatie uilen, die in de loop van dertig jaar aan voortdurende veranderingen onderhevig was. De auteurs proberen deze veranderingen in verband te brengen met veranderingen in het landschap of met andere gebeurtenissen. De vegetatie-ontwikkelingen en de komst van nieuwe predatoren zijn veelal langzaam verlopende processen. In het hoofdstuk 4 'Het voorkomen van de potentiële prooi' wordt in het kort beschreven in welke biotopen en in welke dichtheden de vogels en de zoogdieren in de Amsterdamse Waterleidingduinen voorkomen. Momenteel vindt een onderzoek plaats naar de landschapssuccesie door, op basis van een serie luchtfoto's, de veranderingen in vegetatiestructuren in de laatste eeuw te kunnen karteren. Deze

landschapontwikkeling zal kunnen worden vergeleken met broedvogeltellingen, die plaatselijk ook over circa twintig jaar bekend zijn. De aantallen Konijnen worden sinds 1985 geschat volgens een gestandaardiseerde telmethode. Bovendien kan met ruimtelijke variatie in de toekomst rekening worden gehouden. Aanpak en verwerking van de gegevens kunnen ook voor andere delen van ons land van praktisch nut zijn.

F.J. Koning & G. Baeyens: *Uilen in de duinen*. 118 bladzijden, 29 tabellen, 49 figuren (1990). Uitg. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Bibliotheek van de KNNV. Prijs f 33,- & f 3,50 verzendkosten. Het boek kan worden besteld door overmaking van f 36,50 op girorekening 13 028 ten name van St. Uitgeverij KNNV, Isidorusweg 21, 5624 KD Eindhoven, onder vermelding van 'NB 52'. De uitgave is ook verkrijgbaar bij de verkooppunten van de KNNV. Inlichtingen hierover bij de redactiemedewerker Paul Kemmeren, 030 - 314 797.

Mammals of Algeria

De auteurs van 'Mammals of Algeria' zijn verbonden aan het Instituut van Systematiek

en Evolutie van de Poolse Akademie van Wetenschappen te Kraków, Polen. Zij publiceerden een groot aantal artikelen en boeken betreffende zoogdieren in Europa, zowel over huidig voorkomende zoogdieren als fossielen, maar ook over het Midden en het Verre Oosten en Noord-Afrika.

Vijf jaar lang werkten zij in Algerië, het op één na grootste land in Afrika, waar zij een grote hoeveelheid gegevens verzamelden in alle belangrijke gebieden van het land.

Het pasverschenen boek over de zoogdieren van Algerië is niet alleen gebaseerd op hun eigen verzamelde materiaal maar er zijn ook alle gegevens in verwerkt over de reeds eerder verzamelde kennis van de Algerijnse zoogdieren en hun geschiedenis.

Het boek geeft meer informatie over de zoogdieren van dit land dan voorheen. Van vele soorten zijn kaartjes toegevoegd waar hun verspreiding, voor zover bekend is, op is aangegeven. Van opgegeven vindplaatsen worden in een index noorderbreedte en ooster- of westerlengte nauwkeurig opgegeven.

Omdat de tekst in de Engelse taal is geschreven, is de informatie voor zeer velen gemakkelijker bereikbaar.

Kazimierz Kowalski & Barbara Rzebik-Kowalska: *Mammals of Algeria*. 370 bladzijden, tabellen, 100 kaarten (1991). Uitg. Polish Academy of Sciences, Institute of Systematics and Evolution of Animals, Kraków. ISBN 83-0403706-8.

Handboek Natuurmonumenten

Kortgeleden is het nieuwe Handboek van 'Natuurmonu-

menten' verschenen. Van zo'n 2500 natuur- en wandelgebieden in Nederland worden de ligging en de beschrijving van het gebied gegeven. Per terrein worden vermeld onder meer terreinnaam, oppervlakte in hectares, de eigenaar van het terrein, de gemeente en het nummer van de topografische kaart. Op de overzichtskaarten zijn de terreinen terug te vinden. Tevens is een korte beschrijving van het terrein gegeven en wordt informatie verstrekt over de toegankelijkheid van het terrein. Voor het eerst werd voor dit handboek, dat voor de zevende maal is verschenen, ook steunkleur gebruikt.

Het is jammer dat de namen van de gebieden vaak op eigen wijze worden gespeld en daarom is er niet zelden geen eenheid met de spelling van de namen die door andere instanties worden gebruikt.

R.J. Beintema-Hietbrink: Handboek Natuurmonumenten. Natuur- en wandelgebieden in Nederland. 416 bladzijden, tekeningen van Bert Zeijlstra, kaartbewerking Jannie Maes (1991). Uitgeverij Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland. Boekhandelprijs f 35,-. Leden ontvangen het Handboek gratis.

Honger als een paard?

Als je naar wilde dieren kijkt, ontdek je dat voedsel véél meer is dan alleen maar eten. Meer dan alleen maar zorgen dat je zelf niet te dik of te dun wordt. Dieren hebben ook voedsel nodig om eieren te kunnen leggen, zich voort te planten en hun jongen groot te brengen. Soms gebruiken ze voedsel om met elkaar in contact te komen, of om er een mannetje of vrouwtje mee te verleiden.

Onvoorstelbaar wat er in de natuur niet al met voedsel wordt gedaan.

Over dit soort dingen gaat *Honger als een paard?* 32 verhaaltjes over dieren die je in de dierentuin best tegen zou kunnen komen. Hun verhalen gaan over hoe ze leven in het wild en vooral hoe en wat ze daar eten. Het zijn leuke en interessante wetenswaardigheden. Pas als wij mensen door hebben hoe alles in de natuur met elkaar te maken heeft, begrijpen wij hoe voorzichtig wij met de natuur moeten omgaan.

Onder het motto 'Meimaand - Dierentuinmaand - organiseren dierentuinen elk jaar een mei-actie. In 1991 was het thema 'voeding'. De gehele maand mei ontvingen jeugdige bezoekers van één der deelnemende dierentuinen een kwartetspel gratis.

Otto Beaujon & Leobert de Boer: *Honger als een paard?* en andere (w)etenswaardigheden. 72 bladzijden, illustraties van Gerard Looten (1991). Uitg. La Rivière & Voorhoeve, Kampen. ISBN 90 384 0248 1.

Dit boekje is samengesteld door de Stichting Nationaal Onderzoek Dierentuinen en de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen. Het is het derde boekje in een serie gezamenlijke uitgaven waarvan er elk jaar in de maand mei een verschijnt.

Het boekje 'Honger als een paard?' wordt door de dierentuinen verspreid naar bibliotheken, scholen en allerlei organisaties en instellingen. Het zal ook in de boekhandel te koop zijn. Prijs f 10,-.

U kunt het boekje bestellen door storting van f 10,- op girorekening 2922 van de Nederlandse Middenstands Bank, Amsterdam, ten gunste van bankrekening 697630898 van de Stichting Nationaal

Onderzoek Dierentuinen, Amsterdam, onder vermelding van 'boekje en kwartetspel 'Honger als een paard?'.

Ecologie, een economische werkelijkheid

In dit beknopte boekwerkje legt de auteur, Pierre Maréchal, uit dat er in principe geen verschil is tussen de inzichten van echte economen en ecologen als het over natuur- en milieubescherming gaat. In beide vakgebieden worden door de deskundigen andere woorden en uitdrukkingen gebruikt terwijl zij eigenlijk hetzelfde bedoelen. De tegenstellingen zijn vaak slechts schijn en worden in de hand gewerkt door onduidelijkheden. Onzuivere zienswijzen worden niet zelden van buitenaf in het leven geroepen. In zeven hoofdstukken wordt de problematiek helder uiteengezet. De schrijver verwijst vaak naar voorbeelden uit het verre verleden om daarmee aan te tonen dat veel van onze hedendaagse problemen met het milieu en de natuur niet nieuw zijn. Het boekje is dan ook een pleidooi voor het terugbrengen van het realisme binnen de brede beweging van natuurbeschermers. Op ondubbelzinnige wijze maakt de schrijver duidelijk dat een groot deel van onze problemen samenhangt met de voortdurende verkeerde belangenkeuze door de overheid (politiek). Opvallend is de suggestie van Maréchal dat een groot deel van onze problemen in de landbouw, met name die van de bovenmatige veehouderij, is op te lossen door op een andere manier te voorzien in de eiwit-

behoefte. Hij stelt voor om de mogelijkheid tot het op industriële wijze massaal kweken van insecten aan te pakken. Een belangrijk deel van de behoefte aan industriële eiwitten kan hierdoor worden gedekt. Voor veel landen in de Derde Wereld kan het eveneens een oplossing van de voedingsproblemen zijn. De illustraties zijn van Maarten Smit en Petra Kappers. Sommige van de pakkende tekeningen zijn helaas wat donker afgebeeld.

Maréchal, P.: Ecologie een economische werkelijkheid. Zes tekeningen van Petra Kappers en Maarten Smit (1991). 93 bladzijden inclusief een literatuurverwijzing. Uitg. Reaal Uitgevers bv., postbus 376, 2160 AJ Lisse, 02521 - 19 660. ISBN 90 5266 039 5 NUGI 825. Prijs f 24,50.

Ontwikkeling van natuurlijke waarden in bossen op zandgronden

Tot voor kort was bosbeheer in Nederland alleen gericht op houtproductie. Verder was recreatie vaak toegestaan. Langzamerhand groeit bij bosbeheerder ook interesse voor beheersvormen die gericht zijn op het ontwikkelen van natuurwaarden en is er ondertussen in een aantal bossen mee geëxperimenteerd. In het hier te bespreken rapport brengt de schrijver Van der Kruis de ervaringen daarmee bij elkaar, evalueert de resultaten daarvan en komt tot een aantal aanbevelingen. Die bosbeheerder die zichzelf de vraag stelt: welk beheer stimuleert de overgang van cultuurbos naar natuurbos, vindt hier dus veel van zijn gading. Naast opmerkingen over het belang van dood hout, variabele lichting en exotenbeheer, wordt terecht opgemerkt dat

luchtverontreiniging de milieuvariatie in bossen niveleert. Krachtig protest van bosbeheerders daartegen blijft noodzakelijk. Zelf kan de bosbeheerder daarbij een kleine bijdrage leveren door het toeristisch autoverkeer in zijn bossen te weren. Ook wordt ingegaan op de functie van grote herbivoren die van oorsprong voorkwamen in bossen in de gematigde streken van West-Europa. In de Imbosch, één van de bosgebieden met een experimenteel beheer, leidde de hoge constante graasdruk door Edelherten, Reeën en Schotse Hooglanders tot stagnatie van de bosverjonging. Fluctuaties in graasdruk naar ruimte en tijd lijken dan een voorwaarde voor een gevarieerde ontwikkeling. In de graasgebieden kunnen bepaalde lokaties voor de grazers slecht bereikbaar worden gemaakt door barrières van dood hout en eventuele rasters. De populatiegrootte kan in de tijd worden gevarieerd.

Bij Sint Anthonis werd een grote schaapskudde ingezet met name voor het heidebeheer. De graasdruk die daarvoor noodzakelijk werd geacht is echter te hoog voor een gevarieerde bosontwikkeling. Ook hier lijkt de oplossing het aanbrengen van hindernissen van liggende dode bomen of eventueel tijdelijke uitrastering. Gecombineerd met een variabele lichting kan dan een golf van bosverjonging in gang worden gezet. Als daarna de graasdruk weer gaat toenemen is niet alleen de regeneratie van de boomlaag gewaarborgd, maar is tevens het voedselaanbod voor de herbivoren vergroot. De geïnteresseerde bosbeheerder treft veel van dit soort oplossingen aan,

maar bij zijn slotconclusies en aanbevelingen stelt Van der Kruis wellicht terecht dat scholing tot natuurbosbeheerder noodzakelijk is. Na lezing van dit evaluatierapport dus verdere edukatie. De verzorging van het onderwijsmateriaal is - zo blijkt hier - bij Kritisch Bosbeheer in goede handen.

JvdM

Arno van der Kruis: De ontwikkeling van natuurlijke waarden in bossen op zandgronden. Uitgave: Stichting Kritisch Bosbeheer. Met kaartjes, foto's, tekeningen, begrippenlijst en literatuur. 114 bladzijden (1991). Prijs f 22,50. Te bestellen door dit bedrag over te maken op postgiro 3 896 353 ten name van Stichting Kritisch Bosbeheer, Boxtel onder vermelding van 'natuurlijke waarden'.

Natuurbeleid gericht op duurzaamheid en kwaliteit

Onder bovenstaande titel bescommentarieert drs. D. Logemann voor de Stichting Natuur en Milieu de recente plannen van de rijksoverheid. De enigszins abstracte termen - duurzaamheid en kwaliteit - krijgen een inhoud en daarop moet dan het beleid worden gebaseerd. Planten en dieren kunnen zich op de lange duur het best handhaven in zo compleet mogelijke ecosystemen, gebaseerd op de hier van oorsprong thuishorende biologische, geologische en klimatologische omstandigheden. Er moeten - waar mogelijk grote aaneengesloten natuurgebieden komen, en elders kleine. Ook verbindingswegen voor plant en dier tussen deze gebieden zijn nodig. Verder moeten de half-agrarische landschappen met grote natuurwaarden (weidevogelgebieden) behouden blijven. Lo-

boekbesprekingen

gemann schat de kosten voor de komende twintig jaar op jaarlijks een bedrag van 400 miljoen gulden aan investeringen en 500 miljoen gulden voor het beheer. Grote bedragen weliswaar, maar vergeleken met de kosten van andere sectoren (vervoer, onderwijs, gezondheidszorg) gering.

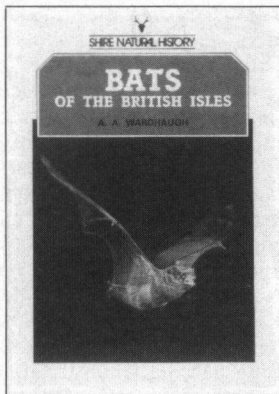
Logemann schetst een interessant perspectief voor de Nederlandse natuur en ik heb dan ook slechts op onderdelen kritiek. De traditionele agrarische landschappen met hun weidevogels en interessante slootrand-vegetaties zijn alleen daarom nog zo waardevol omdat wij nog maar weinig 'Grote Eenheden Natuur' hebben waarin deze elementen als onderdeel zijn opgenomen. Maar de hoge aantallen Grutto's, die zich ophouden tussen de Heckrunderen en Tarpans in het Oostvaardersplassengebied, geven al een voorproefje van wat blijkbaar ook heel goed mogelijk is in gebieden zonder landbouwfunctie. En nog wel voor een veel geringer bedrag! Iets dergelijks kan worden gezegd over de heidegebieden. De duurste vorm van heidebeheer is de huidige. Het in standhouden van grote aaneengesloten paarse vlaktes - eigenlijk een cultuurlandschap - kost veel meer dan de landchapstypen 'bos met heide' of 'heide met bos', welke landchapstypes ook nog eens natuurlijker zijn. Maar de logische consequentie van dergelijke vaststellingen trekt Logemann (nog) niet. Het kost tijd om ons natuurbeeld bij te stellen. Misschien helpt - mirabile dictu - juist een bezuinigende overheid daarbij!

JvdM

D. Logemann: Een natuurbeleid

gericht op duurzaamheid en kwaliteit. Uitgave: Stichting Natuur en Milieu, Utrecht. Met kaartjes en tekeningen. 43 bladzijden (1991). Prijs f 7,75. Te bestellen bij MilieuBoek, postbus 18169, 1001 ZB Amsterdam, 020 - 6 244 989.

Bats of the British Isles (Chiroptera)

Nummer 15 in de Shire Natural History serie behandelt in het kort, maar met veel informatie, de vleermuizen van de Britse eilanden.

Achtereenvolgens worden het vliegen en echolotatie, het voedsel, de levenswijze, een lijst van op de eilanden voorkomende vleermuissoorten en iets over vleermuisstudie en vleermuisbescherming. Een literatuurlijstje maakt het aantrekkelijke boekje compleet. In totaal zijn achttien vleermuissoorten in Groot-Brittannië waargenomen. Hier bevinden zich drie soorten onder die als ongewone gasten worden beschouwd. Het zijn de Ruige Dwergvleermuis (*Pipistrellus nathussii*), de Tweekleurige Vleermuis (*Vespertilio murinus*) en de in Noord-Amerika voorkomende Grauwe Vleermuis (*Lasiurus cinereus*) die in september 1847 op de Orkaden, Schotland werd aangetroffen.

Voor het engelslezende publiek geeft dit boekje in het kort veel interessante informatie over vleermuizen.

A.A. Wardhaugh: Bats of the British Isles. 24 bladzijden, 9 pentekeningen, 14 kleurenfoto's, 2 zwartwit foto's (1987). Uitg. Shire Publications Ltd., Cromwell House, Church Street, Princes Risborough, Aylesbury, Bucks HP17 9AJ, Engeland. Prijs £ 1.95.

Vleermuizen (Chiroptera)

Ter gelegenheid van een spectaculaire tentoonstelling in Fort Asperen over vleermuizen werd een bijzonder boek over vleermuizen gepresenteerd.

Het boek bestaat uit lange en kortere artikelen over vleermuizen, die werden geschreven door verscheidene auteurs.

Na het voorwoord van de directeur van het Wereld Natuur Fonds, Siegfried Woldhek, volgt een interessant verhaal over oorsprong en ontwikkeling, waarna een hoofdstuk volgt over de biologie en de levenswijze (vliegtechniek, gezicht en reukvermogen, echo-oriëntatie, voedsel, trek en

boekbesprekingen

overwintering, voortplanting, aantallen, activiteit, vijanden, parasieten, vleermuizen en de volksgezondheid).

Verbazingswekkend is het hoofdstuk over vleermuizen op wetenschappelijke illustraties met vele interessante gekleurde afbeeldingen. Daaropvolgend hoofdstukken over vleermuizen in onze cultuur, bescherming van vleermuizen, overzicht van alle in Nederland waargenomen vleermuissoorten (19 soorten) met hun gegevens over verspreiding en hun voorkomen, vleermuizen en Hollandse forten, vleermuisonderzoek in Nederland en een literatuurlijst (algemeen, Europa, Benelux, Duitsland en Zwitserland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Afrika, Azië, Australië en Nieuw-Guinea, Noord-Amerika, Midden- en Zuid-Amerika).

Een boek waar diegenen die zich interesseren voor vleermuizen, niet aan voorbij kunnen gaan. Het is het eerste boek van Nederlandse bodem dat uitgebreide informatie over vleermuizen verschaft en daarom eigenlijk voor elke zoogdierliefhebber een kostbaar bezit is.

A.M. Voûte & C. Smeenk: *Vleermuizen*. 160 bladzijden 54 kleurenillustraties, 66 pentekeningen en zwartwit foto's (1991). Met bijdragen van K. Broos, P.H.C. Lina & A. Punt. Redactie K. Broos & C. Smeenk. Uitg. Waanders b.v., Zwolle. ISBN 90-6630-268-2. Prijs f 35,-.

In jaargang 10, nummer bladzijden 45-46 informeerden wij onze lezers reeds over de zomermanifestatie in Fort Asperen, die dit jaar geheel is gewijd aan de vleermuis in de wereld. De tentoonstelling duurt nog tot en met 8 september 1991.

Fort Asperen en De Kijkschuur zijn gelegen aan de Linge in Acquoy, in het centrum van Nederland, dichtbij Leerdam en gemakkelijk te bereiken via de rijkswegen A2 en A15.

Beide lokaties zijn opengesteld van dinsdag tot en met zondag van 10.00 tot 18.00 uur.

Diegenen die per trein in Leerdam arriveren, hebben de mogelijkheid om met de buurtbus Leerdam - Fort Asperen v.v. dinsdag tot en met zaterdag te reizen. Vertrektijden van station Leerdam om 10.16, 11.46, 13.46, 15.16 en 16.46 uur, vertrektijden van Acquoy/Fort Asperen om 11.37, 13.37, 15.07, 16.37 en 18.07 uur (18.07 uur niet op zondag!).

Bovendien bieden NS-dagtocht nummer 44, NS-fietstocht nummer 65 en NS-wandeling nummer 4 eveneens de mogelijkheid om Fort Asperen en de Kijkschuur te bezoeken.

Toegangsprijzen (inclusief handleiding van de tentoonstelling): volwassen f 6,50, kinderen en anderen f 4,50, gezin f 15,-. De adressen zijn: Fort Asperen, Lanendijk 60, Acquoy en De Kijkschuur, Lingedijk 84, Acquoy. Nadere informatie is verkrijgbaar bij Chr. Wil, Lekdijk 20, 4121 KJ Everdingen, 010 - 4 419 400 (overdag) of 03472 - 2111 (privé).

De manifestatie bestaat uit drie delen. Namelijk een spectaculair vormgegeven tentoonstelling in de doolhof-architectuur van het fort over de aard en de bijzondere levensgewoonten van de vleermuis. Een geluidswal, diverse audiovisuele presentaties en realia geven een compleet beeld van de vleermuizen in de wereld. In de taverne op het fortterrein kunt u de Nederlandse première van de nieuwste vleermuisfilm (1991) meemaken: *The Secret World of Bats* van C. Dieter Plage en vleermuispecialist dr. Merlin D. Tuttle.

Adresboek voor biologie 1991

Het adresboek voor biologie 1991 bevat een geheel hernieuwde versie van het biolo-

genadresdeel. Het aantal opgenomen woon- en werkadressen van biologen in deze adreslijst bedraagt bijna 6000 adressen.

Bovendien zijn opgenomen verenigingen en organisaties van biologen (waaronder Nederlandse wetenschappelijke biologische, chemische en medische verenigingen, Europese biologische verenigingen, onderzoekinstellingen, sectorraden, beroepsverenigingen en belangenorganisaties, landelijke organisaties, zoals stichtingen en actiegroepen, internationale organisaties, tijdschriften op biologisch gebied), onderwijs aan en buiten de universiteit (vakgroepen van universiteiten en hogescholen, buiten-universitaire instituten, instellingen voor hoger beroepsonderwijs, post academisch onderwijs (PAO), organisatie met betrekking tot secundair onderwijs, schoolbiologen), instellingen van de overheid (zoals ministeries, ministeriële diensten en instanties, provinciale instanties, wetenschappelijke instituten van politieke partijen, natuurhistorische musea, plantentuinen, dieren- en bezoekerscentra).

Het adresboek bevat informatie die men elders tevergeefs zal zoeken.

Samenstellers C.M. Karssen & C.R.M. Koopman: *Adresboek voor Biologen 1991* - adressen en informatie. 381 bladzijden (1991). Uitg. Nederlands Instituut van Biologen (NIBI), Gebouw Payenborch, Oudegracht 320 PL Utrecht, 030 - 392 379 (maandag tot en met donderdag 9.00 - 14.00 uur). Prijs f 50,-. Te bestellen door overmaking op postgiro 3 733 955 ten name van bovenstaand adres, onder vermelding van 'Adresboek voor Biologen 1991; NIBI-leden betalen f 15,- en nieuwe leden ontvangen het gratis.